

*Бондар О. В.,
здобувач третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти
ступеня доктора філософії
(Науковий керівник: к.е.н., доцент Нісфоян С. С.)
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький*

ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Воєнна агресія росії проти України стала найбільшим викликом для національної економіки з часу здобуття незалежності. Масштабні руйнування інфраструктури, вимушене переміщення мільйонів громадян, порушення логістичних ланцюгів і падіння внутрішнього попиту суттєво дестабілізували економічне середовище. Особливої вразливості зазнав малий та середній бізнес – основа національного підприємництва, яка водночас є ключовим джерелом зайнятості, інновацій та соціальної стійкості. В умовах глибокої воєнної кризи підтримка підприємницької діяльності перетворюється на стратегічний інструмент забезпечення економічної життєздатності держави. Ефективна державна політика у цій сфері має не лише зберегти діючі підприємства, а й створити основу для післявоєнного відновлення, реконструкції економіки та стимулювання внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Актуальність теми дослідження зумовлена комплексом факторів, які мають стратегічне значення для забезпечення економічної стабільності України у воєнний і післявоєнний періоди.

Уряд України з початком повномасштабної війни запровадив низку екстрених заходів для підтримки малого і середнього підприємництва. Розглянемо спочатку податкові пільги та регуляторне спрощення. У 2022 році було запроваджено спеціальний спрощений режим оподаткування: більшість підприємств отримали можливість сплачувати єдиний податок за ставкою 2% від обороту замість податку на прибуток та ПДВ [1]. Також фізичних осіб-підприємців 1-ї та 2-ї груп звільнено від сплати ЄСВ, а підприємствам у скрутному становищі дозволено відтермінування податкових зобов'язань [1]. Держава скасувала акциз на пальне та знизила ПДВ на пальне, що допомогло стабілізувати логістику. Було скасовано сплату екологічного податку та плати за землю на період воєнного стану. Регуляторні органи мінімізували перевірки бізнесу, запроваджено мораторій на планові перевірки, спрощено отримання дозволів у багатьох сферах. Ці податково-регуляторні послаблення суттєво зменшили навантаження на бізнес і дали змогу підприємцям «утриматися на плаву» у критичних умовах [1].

Важливо є програма релокації бізнесу. Уряд оперативно реалізував програму релокації підприємств із зон активних бойових дій у більш безпечні регіони країни. Держава забезпечувала транспортування обладнання, підбір майданчиків і підтримку на новому місці. Ця програма визнана успішною: станом на початок листопада 2022 року було релоковано 761 підприємство, з них

588 відновили роботу на новому місці [1]. За даними Мінекономіки, приблизно 80% переміщених фірм відновили діяльність після переїзду. Найбільше бізнесів переміщено до відносно безпечних західних областей – Львівської (близько 30%), Закарпатської (17%) та Чернівецької (11%). Галузева структура релокованих підприємств свідчить, що програмою активно скористалися підприємства оптової і роздрібною торгівлі (близько 40%) та переробної промисловості (32%). Програма релокації стала ефективним інструментом захисту виробничих потужностей та збереження робочих місць у приватному секторі під час війни [1].

Також варто розглянути інші напрямки державної політики. Влада реалізує державні грантові програми та компенсує бізнесу витрати за окремими напрямами. Прийнято рішення відшкодувати з бюджету підприємствам вартість зруйнованих активів після оцінки збитків, з пріоритизацією критичної інфраструктури [2]. Держава також стимулює волонтерську діяльність бізнесу: запропоновано дозволити зменшення бази оподаткування для компаній, що фінансують потреби ЗСУ власним коштом. Ці заходи, поряд із податковими стимулами, покликані підвищити стійкість підприємництва і зменшити перехід бізнесу «в тінь» навіть за умов військової турбулентності.

Існують й інші програми кредитування та фінансової підтримки бізнесу. Важливим стовпом підтримки підприємців у воєнний час стали державні програми пільгового кредитування та прямого фінансування. Доступні кредити 5-7-9%. Ця програма пільгового кредитування МСП діяла ще до війни, але в умовах воєнного стану набула нового масштабу та напрямів. За час дії воєнного стану (з початку 2022 р. по вересень 2023 р.) українські підприємці отримали понад 60 тис. кредитів на загальну суму 237,5 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [3]. Держава компенсує банкам різницю процентних ставок, що дозволяє бізнесу отримувати фінансування під 0%-7% річних. Під час війни були введені спеціальні «антикризові» кредити: значна частина позик спрямована на поповнення обігового капіталу (понад 63,7 млрд грн) та антикризові цілі підтримки діяльності в умовах війни (57,5 млрд грн) [3]. Окремо потужним напрямом стало кредитування аграріїв для проведення посівної кампанії та підтримки сільгоспвиробництва – сумарно майже 60 млрд грн пільгових позик на посівну і аграрні потреби було надано протягом 2022-2023 років. Програма 5-7-9% довела свою ефективність у збереженні платоспроможності бізнесу: навіть в умовах бойових дій підприємства могли інвестувати в обладнання, закуповувати сировину та пережити шоки ліквідності завдяки дешевим державним кредитам. Держава постійно розширює цю програму – з 2023 року знято деякі обмеження для підприємств, що постраждали від бойових дій, та сфокусовано кредити винятково на ММСП. Також додано нові інструменти, як-от «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%» та програма державного факторингу, щоб забезпечити бізнес оборотними коштами та обладнанням [3].

Окремим напрямом підтримки підприємництва в Україні є грантові програми «єРобота». У 2022 році уряд запустив проєкт «єРобота», що об'єднав кілька грантових програм для розвитку підприємництва. Найпопулярніша з них – програма мікрогрантів «Власна справа», яка надає до 250 тис. грн на відкриття чи розширення малого бізнесу. За час функціонування «Власної справи» гранти

отримали понад 23 тисячі підприємців. Загалом завдяки державним грантовим програмам за період війни грантову підтримку отримали 19 600 підприємців, що дозволило створити близько 55 тисяч нових робочих місць. Держава інвестувала 9,3 млрд грн у ці гранти на започаткування або розвиток бізнесу в межах проекту «єРобота». Програми постійно удосконалюються: з 2023 року запроваджено окремі гранти для переробних підприємств (до 8 млн грн на розвиток виробництва), гранти на підтримку підприємств у сфері ІТ та креативних індустрій тощо. Гранти для ветеранів та ВПО. Особливу увагу приділено підтримці бізнесу серед ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб. У 2023 році в рамках «єРобота» почали діяти спеціальні програми для ветеранів та членів їх сімей: зокрема, ветерани та другий з подружжя можуть отримати грант (до 1 млн грн) на відкриття власної справи зі співфінансуванням, з подовженим строком реалізації проекту до 7 років і правом повторного гранту в разі успішної реалізації першого. Ці заходи спрямовані на реінтеграцію бійців у економічне життя та використання їх лідерських навичок у підприємстві. Окрім того, Уряд компенсує роботодавцям частину заробітної плати при наймі внутрішньо переміщених осіб та ветеранів (так, у 2023 році було компенсовано 181 млн грн за працевлаштування понад 14 тис. ВПО) [4].

В рамках підтримки ліквідності бізнесу діяли програми портфельних гарантій (держава гарантувала до 80% суми кредиту МСП перед банком), що дозволило навіть у воєнних умовах залучати кредитні ресурси під прийнятний ризик для банків. Для найменших ФОПів 1-ї та 2-ї груп впроваджено податкові канікули (можливість не сплачувати єдиний податок та ЄСВ), чим держава фактично надала дрібним підприємцям безповоротну фінансову допомогу, залишивши їм обігові кошти для виживання. Уряд також запустив програми підтримки окремих галузей: наприклад, аграрії могли отримати безвідсоткові кредити на посівну під державні гарантії, було скасовано ввізне мито на генератори та обладнання для енергозабезпечення бізнесу тощо. Комплекс зазначених кредитно-фінансових інструментів допоміг мінімізувати хвилю банкрутств і зберегти основу для післявоєнного відновлення економіки [1].

Варто загадати міжнародну технічну допомогу бізнесу в умовах війни. Суттєву роль у підтримці українського підприємництва відіграє міжнародна технічна та фінансова допомога. Партнери України спрямували значні ресурси на програми для малого і середнього бізнесу, гранти, консультативну підтримку та інвестиції. Зокрема Агентство США з міжнародного розвитку активно долучилось до порятунку українського бізнес-сектору. Зокрема, проєкт USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (СЕР) після лютого 2022 року переорієнтувався на збереження економічної стійкості та відновлення постраждалого бізнесу. Вже у липні 2022 р. USAID оголосило спеціальну грантову програму на ~36 млн грн для забезпечення безперервності діяльності МСП, релокації та виходу на нові ринки. Кожен грант у межах цієї програми сягав 600 тис. – 1,2 млн грн, а пріоритет надавався проєктам з відновлення виробництва, оптимізації бізнес-процесів та розширення експорту. Крім того, USAID спільно з Мінекономіки запустили наприкінці 2023 року нову грантову ініціативу «Relief, Recovery and Resilience» для середніх і великих підприємств

обсягом \$15 млн (гранти від \$250 тис. до \$2 млн на підприємство) на відновлення виробничих ланцюгів та розвиток в умовах війни. USAID реалізує й інші проекти: USAID EDGE та USAID AGRO надавали українським компаніям обладнання, консалтингову підтримку, допомогу в логістиці експорту агропродукції тощо, щоб пристосуватися до нових викликів війни. Усе це сприяє тому, що малий бізнес отримує не лише гроші, а й експертну підтримку для перебудови під час війни [5].

Допомога ЄС та уряду Німеччини (GIZ). Європейський Союз та його країни-члени реалізують в Україні низку ініціатив для МСП, часто у співпраці з німецьким агентством GIZ. Так, ще в 2020 р. за фінансування ЄС і Німеччини було створено мережу «бізнес-клінік» для консультативної допомоги підприємцям (спершу як антикризовий захід під час COVID-19, а з 2022 р. – для підтримки під час війни). У межах проекту EU4Business: Конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП бізнес-клініки по всій Україні надавали консультації, тренінги з фінансів, маркетингу, допомагали розробляти антикризові стратегії. Метою цього проекту, що співфінансується ЄС та урядом Німеччини, є створення кращих умов для українського малого і середнього бізнесу, підтримка інновацій та стимулювання експорту. Крім навчання, EU4Business разом з GIZ надавали гранти швидкого реагування: тисячі підприємців отримали ваучери на закупівлю обладнання, компенсацію оренди чи зарплат. Зокрема, GIZ у 2023 р. оголосило відбір 100 мікропідприємців у найбільш постраждалих областях для надання грантів на відновлення бізнесу (проект GIZ EMPOWER). Завдяки спільному проекту GIZ та ПРООН вдалося запобігти зупиненню роботи понад 230 підприємств, підтримавши локальну інфраструктуру та виробничі ланцюги (йдеться про ремонт пошкоджених об'єктів, забезпечення генераторами, тощо). Євросоюз також розгорнув програму EU4Business: Recovery, яка через ЄБРР надає фінансування українським МСП, і інвестиційні гранти ЄС на створення нових виробництв (відомі як програма «Власний виробничий бізнес» під егідою Мінекономіки) [6].

Програми ООН (UNDP) та інших донорів. Програма розвитку ООН разом з урядом України зосередилась на оцінці потреб бізнесу і координації донорської допомоги. У 2022-2023 роках ПРООН провела масштабне дослідження впливу війни на ММСП, визначила ключові проблеми та підготувала рекомендації для підвищення стійкості цього сектору. На основі цих даних реалізуються проекти економічного відновлення: зокрема, UNDP у співпраці з урядом Японії надавало гранти дрібним підприємствам на сході України, постраждалим від бойових дій, для відновлення діяльності та створення робочих місць. Окремо ПРООН і ЄС завершили у 2023 р. програму «Response and Renewal» – гранти місцевим ініціативам у 13 громадах, що дозволили підтримати підприємництво переселенців і відновити зайнятість на місцях. Інші міжнародні ініціативи: уряд Німеччини через банк KfW надав Україні кредитні та грантові ресурси для програми рефінансування інвестицій МСП, зокрема в енергоефективність. Уряди Канади, Великої Британії, країн ЄС підтримують фонд розвитку підприємництва грантами для розширення програми 5-7-9%. Цільова донорська допомога спрямовується і на окремі категорії: так, агенція USAID разом з

фондом «People in Need» запустили мікрогранти до \$4000 спеціально для малого бізнесу, що постраждав від війни. Сукупно міжнародна допомога стала важливим доповненням державних зусиль, надавши українським підприємцям і фінансовий ресурс, і експертизу, і вихід на нові ринки в умовах війни [7].

Ми можемо сформулювати рекомендації для подальшої політики підтримки підприємництва в умовах війни та після неї: – розширення програм фінансового лізингу та державного факторингу; – посилення цифрової трансформації мікро- та малого бізнесу через створення платформ, навчальних хабів і стимулів; – удосконалення механізмів компенсації втрат і страхування бізнес-активів; – координація з міжнародними донорами щодо довгострокових інвестиційних програм відновлення; – розробка спеціальних програм для бізнесу в деокупованих і прифронтових регіонах.

Висновки. Підприємництво в умовах повномасштабної війни виконує не лише економічну, а й соціально-стабілізаційну функцію. Збереження та відновлення малого й середнього бізнесу (МСП) сприяє зайнятості населення, забезпеченню податкових надходжень, адаптації громад до нових умов і формує підґрунтя для післявоєнного відновлення. Підтримка МСП стала частиною комплексної стратегії економічної стійкості України.

Український уряд оперативно запровадив масштабні податкові, регуляторні та інституційні заходи на підтримку бізнесу, серед яких – перехід на 2% єдиний податок, скасування ЄСВ, мораторій на перевірки, програми релокації, відшкодування зруйнованих активів тощо. Ці кроки дозволили зберегти економічну активність навіть в умовах бойових дій і масштабних втрат інфраструктури. Програма «5-7-9%» стала ключовим інструментом підтримки бізнесу, дозволивши профінансувати понад 237 млрд грн через пільгове кредитування. Грантові програми «єРобота» та спеціальні ініціативи для ветеранів, ВПО, жінок-підприємців дали змогу не лише зберегти діючі бізнеси, а й створити десятки тисяч нових робочих місць. Програми USAID, GIZ, ЄС, ПРООН та інших партнерів забезпечили український бізнес не лише фінансовими ресурсами, а й консультаційною підтримкою, логістикою, доступом до зовнішніх ринків. Особливу цінність мають проекти швидкого реагування (гранти до 1 млн грн, підтримка релокації, навчання, цифрові хаби), орієнтовані на гнучкість та стійкість бізнесу.

Попри успішну реалізацію багатьох інструментів, український бізнес все ще стикається з проблемами інфраструктури, логістики, дефіциту кадрів, нестачею цифрових навичок і доступу до довгострокового фінансування. Значна частина мікробізнесу залишається поза увагою традиційних фінансових механізмів. Це вимагає продовження адаптації інструментів підтримки, з урахуванням регіональної специфіки та галузевих викликів.

Список використаних джерел:

1. Солоненко Ю., Панасюк П. Державна підтримка та стимулювання бізнесу України в умовах війни. *Галицький економічний вісник*, 2023, №3 (82), с. 190–199.
2. Мозговий Є.В. Державна підтримка підприємців під час війни. *Бізнес Інформ*, 2024, №6, с. 202–207.

3. Міністерство фінансів України. Мінфін: За час дії воєнного стану підприємці отримали 60 317 кредитів на 237,5 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://mof.gov.ua/>.

4. Яцина К. Держпрограми «єРобота»: ефект для ринку праці та економіки. Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі: 36. тез IV міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Чернігів, 20.03.2025). Чернігів: ЧНТУ, 2025. С. 291–295.

5. Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Грантова підтримка безперервності та відновлення бізнесу на 36 млн грн.

6. EU4Business / GIZ. EU4Business і GIZ допомагають бізнесу розвиватися в умовах війни. URL: <https://eu4business.org.ua>.

7. United Nations Development Programme. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні бізнеси в Україні. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-mikro-mali-ta-seredni-biznesy-v-ukrayini>.

УДК 330.15:502.131.1:338.2(477)

*Бондаренко В. І.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
(Науковий керівник: д.е.н., професор Зайченко В. В.)
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький*

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У ХХІ столітті парадигма сталого розвитку стала одним із ключових векторів трансформації глобальної економічної системи. Відхід від традиційної моделі зростання, що базується на інтенсивному використанні природних ресурсів, спричинив необхідність пошуку нових підходів до формування економічної політики. У цьому контексті концепція «зеленої економіки» постає як інноваційна модель розвитку, що поєднує економічну ефективність, соціальну справедливість і екологічну відповідальність.

Для України, яка інтегрується до європейського простору, перехід до зеленої економіки є не лише частиною зобов'язань у межах Угоди про асоціацію з ЄС, а й стратегічною необхідністю для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності, енергетичної безпеки, екологічного балансу та соціального добробуту. Євроінтеграційний вектор розвитку передбачає гармонізацію національної економічної політики із принципами Європейського зеленого курсу (European Green Deal), що вимагає комплексного реформування екологічного, енергетичного, промислового та фінансового секторів.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою трансформації економічної політики України в умовах кліматичних викликів, ресурсної обмеженості, геополітичної нестабільності та євроінтеграційного курсу. Сучасна модель національного розвитку має відповідати принципам сталості, забезпечувати баланс між економічними інтересами, збереженням природного середовища та соціальною відповідальністю бізнесу і держави.